

методичний посібник. Київ : Освіта, 2019. 192 с.

3. Колеснік К., Комарівська Н., Стахова І., Присяжнюк Л. Значення спільної діяльності для розвитку мовлення дітей. *Професіоналізм педагога: теоретичні й методичні аспекти*. Випуск 17. 2022. С.127-138.

4. Комарівська Н., Колеснік К., Франчук Н., Стахова І. Літературознавчі основи вивчення творів різних жанрів дітьми старшого дошкільного й молодшого шкільного віку. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах: зб. наук. пр.* / [редкол.: А.В. Сущенко (голов. ред.) та ін.]. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2025. Вип.98, С. 26-31,

5. Коченгіна М.В. Як навчити вашу дитину писати перекази і твори. Харків, 2009. 96 с.

6. Кучеренко І. А., Пентиліук М. І. Теорія і технологія сучасного уроку української мови: навчально-методичний посібник ; МОН України, Херсонський державний університет. Херсон.: Айлант, 2022, 352 с.

7. Лапшина І., Комарівська Н., Франчук Н. Літературна освіта дітей дошкільного та молодшого шкільного віку в контексті естетичного виховання. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського*. Серія : Педагогіка і психологія : Збірник наукових праць. Вип. 59 / Редкол. : В.І.Шахов (голова) та ін. Вінниця : ТОВ Нілан ЛТД, 2020. С. 83-88.

8. Практикум з сучасної української мови з культурою мовлення: навчально-методичний посібник / укладачі: Комарівська Н., Франчук Н., Колеснік К., Стахова І. Вінниця: ВДПУ, 2025. 140 с.

9. Савченко О. Я. Дидактика початкової освіти : підручник. Київ : Грамота, 2012. 504 с.

**ЛІТЕРАТУРНІ ІГРИ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ЗАСІБ
РОЗВИТКУ МОВЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ**
*Комарівська Надія, кандидатка філологічних наук, доцентка
Вінницький державний педагогічний університет*

імені Михайла Коцюбинського (Україна)
Гук Олеся, здобувачка ступеня вищої освіти «магістр»
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського (Україна)

Гра є одним із традиційних і загально визнаних методів навчання та виховання молодших школярів. Її значущість зумовлена тим, що в процесі ігрової діяльності освітня, розвивальна й виховна функції реалізуються в тісній взаємодії. Як педагогічний метод гра сприяє організації навчальної діяльності, розвитку учнів та розширенню їхніх пізнавальних можливостей.

Ігрова діяльність має вагоме значення у формуванні особистості дитини. За словами В. Сухомлинського, гра – «це величезне світле вікно, крізь яке в духовний світ дитини вливається життєдайний потік уявлень і понять про навколишній світ» [8, с. 93]. Саме в ігровому процесі відбувається становлення особистості: дитина навчається взаємодіяти з іншими, переживає різноманітні емоційні стани, опановує навички саморегуляції поведінки та діяльності, учиться виявляти власне ставлення до людей і явищ навколишньої дійсності.

У ході ігрової діяльності дитина засвоює моделі поведінки та міжособистісних взаємин дорослих, які стають орієнтирами для власної поведінки, формує основні комунікативні вміння й якості, необхідні для встановлення контактів з однолітками. Захоплюючи дитину та спонукаючи її дотримуватися правил відповідно до прийнятої ролі, гра сприяє розвитку емоційної сфери та вольової регуляції поведінки. Наукове тлумачення сутності гри та її ролі в розвитку дитини ґрунтовно представлено в дослідженнях із дошкільної педагогіки (А. Богуш, Н. Кудикіна, Т. Поніманська, О. Рейпольська). Водночас у педагогіці гри спостерігається помітна активізація наукових пошуків, зумовлена переорієнтацією освітньої системи на нові цілі й цінності та впровадженням інноваційних практик у діяльність педагогів.

У початковій школі гра зберігає своє значення не лише як форма відпочинку, а й як ефективний засіб творчого пізнання навколишнього світу.

Потрапляючи до школи після дошкільного закладу, дитина переходить до нового виду діяльності – навчальної. Водночас цей перехід не повинен бути різким, адже навчання має органічно «виростати» з ігрової діяльності. Гра виконує виховну й навчальну функції за умови її включення в цілісний педагогічний процес. Для подолання розриву між вільною грою та регламентованими навчальними заняттями необхідні перехідні форми, зокрема дидактичні ігри й інші пізнавально привабливі матеріали. Керуючи ігровою діяльністю та організовуючи життя дітей у грі, учитель здійснює вплив на всі складники розвитку особистості: почуття, свідомість, волю та поведінку загалом.

Науковиця Н. Бібік досліджує загальні підходи до застосування гри в навчанні молодших школярів у початковій школі, зокрема аналізує функції гри, її структуру та компоненти, що стосуються освітнього процесу (уключно з навчанням читання як частиною мовно-літературної освітньої галузі). У статті авторки «Гра в навчанні молодших школярів: варіативність підходів до застосування» узагальнено теоретичні й практичні напрацювання щодо використання гри в навчанні молодших школярів, а також охарактеризовано різні, зокрема дискусійні, підходи до визначення доцільності її застосування в початковій школі. Дослідниця зазначає: «Гра вступає в свої права, коли важко, коли необхідно створити емоційно комфортний фон для навчання, додати сили і бажання працювати на уроці, опосередковано впливати на хід і результати діяльності. Дидактичне розуміння гри пов'язане з різними підходами до керівництва ігровою діяльністю учнів, а саме: стихійним або педагогічно-упорядкованим, що стосується педагогічного підходу, то найважливішою його характеристикою вважається досягнення мети» [2, с.199].

Науковиці В. Турбар, Ю. Зубцова [10] у своїх працях наголошують на актуальності використання ігрових методів навчання в освітньому процесі початкової школи, зазначають, що застосування ігрових методів у навчальному процесі забезпечує реалізацію дидактичних завдань, окреслених Концепцією Нової української школи, зокрема сприяє задоволенню освітніх потреб і пізнавальних інтересів учнів, формуванню творчого мислення, а також розвитку

їхньої навчальної активності та самостійності. Дослідниці стверджують, що цілеспрямоване й систематичне використання ігрових методів навчання на уроках мовно-літературної освітньої галузі позитивно впливає на розвиток творчого мислення та уяви учнів, формує в них мотивацію й здатність до безперервного навчання та вдосконалення мовленнєвої культури.

Учителька початкових класів, учитель-методист школи I-III ступенів № 231 міста Києва О. Терещенко [9] в наукових розвідках підкреслює значення дидактичних ігор та інтерактивних технологій як засобу формування навички свідомого читання в молодших школярів (інтерактивний підхід підсилює мотивацію до читання), упевнена, що дидактичні ігри є ефективним засобом пробудження живого інтересу до літературного читання, формування в учнів навички свідомого читання поряд з іншими інноваційними методами.

Отже, у сучасній педагогічній науці гра розглядається як особливий вид діяльності дитини, у якому поєднуються загальні риси соціальної дії (цілеспрямованість, усвідомленість, активність) і специфічні характеристики, притаманні виключно грі (свобода та самостійність, самоорганізація дітей, наявність творчого компонента, обов'язкове переживання радості й задоволення). У наукових працях обґрунтовується взаємозв'язок навчання і гри, визначається структура ігрового процесу, а також основні форми й методи керівництва дидактичними іграми.

Аналіз практичної діяльності початкової школи засвідчив наявність протиріччя між високою роллю гри в розвитку особистості дитини й потребою педагогічної практики в дидактичних матеріалах із описом ігрового змісту та методик їх використання на уроках різних навчальних предметів, зокрема читання.

Процес навчання читанню сприяє формуванню любові до рідної мови, розвитку вміння послідовно, логічно й образно висловлювати думки, удосконаленню мислення, уяви та фантазії. У зв'язку з цим надзвичайно важливо, щоб художня книга якомога раніше стала невід'ємною складовою життя дитини. Саме від учителя початкових класів значною мірою залежить, чи

виникне в учнів інтерес до читання, чи стануть вони постійними читачами й справжніми поціновувачами літератури, розширюючи свій світогляд і поглиблюючи знання.

У сучасних умовах навчання читання багаторазове відтворення одного й того самого тексту є недостатньо ефективним, адже одноманітність такої роботи швидко викликає втому в дітей. Натомість гра виступає результативним засобом активізації пізнавальної діяльності учнів, стимулювання інтересу до навчального матеріалу. Відомо, що опанування навички читання на початковому етапі є складним процесом, який потребує значних інтелектуальних зусиль. Використання ж ігрових ситуацій дає змогу організувати навчання в більш доступній, природній і невимушеній формі.

Ефективність застосування ігор на уроках читання, як і на заняттях з інших предметів, є загальновизнаною. Ігрова діяльність сприяє розвитку спостережливості, формує вміння порівнювати, аналізувати, узагальнювати та робити висновки. Вона знижує емоційне напруження, допомагає вчителю подати навчальний матеріал естетично привабливо, а учням – сприймати його емоційно та з інтересом.

Застосування ігрових ситуацій як ефективної педагогічної технології організації процесу читацького сприймання зумовлюється не тільки віковими особливостями учнів початкової школи, а й, по-перше, своєрідністю художньої літератури, яка за своєю природою тяжіє до умовності гри, і, по-друге, особливостями сприймання літературних творів молодшими школярами. Таке сприймання є співзвучним із ігровою діяльністю, адже передбачає вихід за межі реального світу, занурення в інший світогляд, емоції та переживання. Саме тому використання ігрових ситуацій на уроках читання сприяє глибшому осмисленню ідейно-тематичного та композиційного задуму автора, одночасно забезпечує ознайомлення учнів з основними літературними поняттями, що, у свою чергу, уможливорює адекватне розуміння й повноцінне сприймання художнього твору. Окрім того, ігрові методи активізують творчу діяльність школярів, підвищують

інтерес до навчання читанню, створюють позитивний емоційний настрій та полегшують засвоєння літературного матеріалу [3, с. 257].

З метою забезпечення цілісного сприймання художнього твору, усвідомлення його жанрових особливостей і засвоєння молодшими школярами літературознавчих понять учителям доцільно використовувати ігрові методи на різних етапах уроку читання. У зв'язку з цим науковці виокремлюють основні групи ігор, які можуть застосовуватися під час навчання читанню, а саме:

– *за формою організації* – інсценізації, вікторини, буриме, каламбури, шаради, чайнворди, метаграми, тощо (за умови опори на художньо-літературний матеріал);

– *за змістом навчального матеріалу* – ігри, спрямовані на засвоєння понять «тема», «композиція», «дійова особа»; ігри для формування уявлень про мову художнього твору, образ автора, жанр літературного твору; літературні ігри й творчі завдання, що розвивають уяву та фантазію; ігри для розширення читацького кругозору й збагачення читацького досвіду;

– *за рівнем читацького сприймання* – ігри, орієнтовані на первинне сприймання художнього твору, та ігри для його поглибленого осмислення;

– *за типом діяльності* – репродуктивні, пізнавально-пошукові, творчо-діяльнісні;

– *за характером створення* – ігри, запропоновані вчителем (запозичені), та ігри, розроблені самими учнями (авторські) [3, с. 259].

Пропонуємо приклади літературних ігор за кожною виокремленою групою. Так, за формою організації можна запропонувати дітям виконати такі завдання:

Інсценізація. Гра «Оживи сторінку». Учні в групах інсценізують уривок з казки або оповідання, добираючи міміку, інтонацію, рухи. Після виступу клас визначає, який епізод було відтворено та які риси характеру персонажів показано.

Вікторина «Хто уважний читач?» Запитання за змістом твору:

– Хто був головним героєм?

– Що сталося спочатку / потім?

– Який вчинок героя тобі сподобався найбільше?

Буриме «Продовж риму». Учитель пропонує рими до слів із твору, а учні складають короткі віршовані рядки за змістом прочитаного.

Каламбур «Веселі слова». Учні добирають слова з твору, що можуть мати кілька значень, і складають із ними жартівливі речення.

Шарада «Відгадай героя». Опис героя поділяється на частини-підказки, за якими учні визначають персонажа.

Чайнворд «Літературний лабіринт». Учні розгадують слова, пов'язані з текстом (імена героїв, назва твору, ключові слова).

Літературні ігри за змістом навчального матеріалу:

На засвоєння понять «тема», «композиція», «дійова особа». «Збери історію». Учні отримують картки з подіями твору та розташовують їх у правильній послідовності, визначаючи тему й головних персонажів.

На формування поняття «мова художнього твору». Гра «Чарівні слова письменника». Діти знаходять у тексті образні слова й пояснюють, що вони допомагають уявити.

Жанр твору. «Казка чи оповідання?» Діти визначають жанр твору, обґрунтовуючи відповідь за характерними ознаками.

Розвиток уяви й фантазії. Літературна гра «А що було б далі?» Учні вигадують продовження або альтернативний фінал історії.

Розширення читацького кругозору. «Книжкова мандрівка» Клас подорожує «країнами жанрів», виконуючи завдання за казками, віршами, оповіданнями.

Для первинного рівня сприймання художнього твору може бути запропонована літературна гра «Перші враження» (після читання учні обирають смайлик або слово, що передає їхні емоції, і пояснюють вибір. Для поглибленого сприймання варто пропонувати ігри, під час яких учні аналізують учинки персонажа, висловлюють власну оцінку, аргументують думку.

Наведемо приклади літературних ігор за типом діяльності: «Знайди в тексті» (учні знаходять у творі відповіді на запитання або зачитують потрібний фрагмент); «Дослідники тексту» (діти шукають у творі ознаки жанру, образні вислови, ключові слова); «Напиши від імені героя» (учні складають короткий лист або монолог від імені персонажа).

Поділ літературних ігор за характером творення зумовлений рівнем самостійності школярів у конструюванні ігрової діяльності та ступенем їх творчої активності під час роботи з художнім текстом. Запропоновані вчителем літературні ігри передбачають використання готових або адаптованих ігрових моделей, розроблених педагогом відповідно до мети уроку, вікових особливостей учнів та змісту навчального матеріалу. Вони спрямовані на організацію читацької діяльності, первинне або поглиблене сприймання художнього твору, засвоєння літературознавчих понять, розвиток мовлення й мислення молодших школярів. Такі ігри забезпечують чітку структуру діяльності, допомагають учителеві керувати навчальним процесом, поступово залучаючи дітей до активної роботи з текстом. Наприклад, гра «Літературний пазл»: учитель готує картки з частинами сюжету, які учні поєднують у цілісну історію.

Літературні ігри, створені учнями, є проявом вищого рівня творчої самостійності та читацької компетентності. Вони виникають у процесі колективної або індивідуальної діяльності школярів і ґрунтуються на глибокому розумінні змісту художнього твору. Прикладом може бути «Придумай свою гру». Діти самі розробляють літературну гру за прочитаним твором і пропонують її однокласникам. Створюючи власні ігрові завдання, діти самостійно добирають матеріал, визначають правила гри, ролі учасників, форму й мету діяльності. Така робота сприяє розвитку уяви, фантазії, критичного мислення, вміння аналізувати літературний текст, а також формує позитивну мотивацію до читання.

Отже, літературні ігри за характером творення забезпечують поступовий перехід від керованої педагогом діяльності до творчо-самостійної, що відповідає

завданням сучасної початкової освіти й сприяє формуванню активного, зацікавленого читача.

Необхідною умовою використання літературних ігор на уроках читання є чітке окреслення вчителем дидактичної мети. Залежно від завдань навчання використовуються ігри, спрямовані на осмислення матеріалу та здобуття нових знань (проблемно-пошукові ігри: «Упізнай – назви», «Чарівний світ казки» тощо); на узагальнення, систематизацію й закріплення вивченого (рефлексивно-тренувальні ігри: «Перевір себе», «Літературна казка», «Розпізнай жанр» та ін.); на формування вмінь творчо застосовувати набуті знання в нових ситуаціях (творчі ігри: «Фантазер», «Порівняй – заміни», «Придумай – напиши»); а також на перевірку рівня сформованості читацьких умінь і навичок учнів (контрольно-оцінювальні ігри: «Закінчення слова скажу – прізвище письменника підкажу», «Письменник – не письменник»).

Отже, результативність використання дидактичних ігор на уроках читання забезпечується їх продуманою систематизацією та доцільним доббором учителем. Удаю підібрана гра сприяє художньо-естетичному вихованню школярів, розвитку виразності мовлення, образності висловлювань і творчої уяви.

Список використаних джерел:

1. Бадер В.І. Розвиток усного і писемного мовлення молодших школярів : навчальний посібник. Київ : АПН, 2000. 316 с.
2. Бібік Н. Гра в навчанні молодших школярів: варіативність підходів до застосування. *Український педагогічний журнал*. 2023. №3. С. 197-204.
3. Коваль Г.П., Іванова Л.І., Суржик Т.Б. Методика читання: Навчальний посібник. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2008. 280 с.
4. Лапшина І.М., Комарівська Н.О. Використання елементів сучасних інноваційних технологій у формуванні інтересу до дитячої літератури у дітей дошкільного віку. *II Міжнародна науково-практична інтернет-конференція «Інноваційні технології в дошкільній освіті»*. Переяслав-Хмельницький. 28-29 березня 2019. С.44-48.

5. Комарівська Н., Колеснік К., Франчук Н., Стахова І. Літературознавчі основи вивчення творів різних жанрів дітьми старшого дошкільного й молодшого шкільного віку. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*: зб. наук. пр. / [редкол.: А.В. Сущенко (голов. ред.) та ін.]. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2025. Вип.98. С. 26-31.

6. Комарівська Н.О. Літературна гра як вид самостійної художньої діяльності дошкільників та молодших школярів. *Її величність гра: теорія і методика організації дитячої ігрової діяльності в контексті наступності дошкільної та початкової освіти*: Збірник статей / За ред. Г.С. Тарасенко. Вінниця: ВДПУ ім. М. Коцюбинського, 2009. С. 250-257.

7. Коломієць А., Олійник Н., Тертична Т. Вплив ігрової діяльності на розвиток емоційної культури молодших школярів в умовах війни. *Інновації в дошкільній і початковій освіті*. Вінниця, 2025. № 2(4). С. 20-29.

8. Сухомлинський В.О. Павлиська середня школа. *Вибрані твори*. В 5-ти т. Київ : Рад. школа, 1977. Т. 4. С. 5-390.

9. Терещенко О. І. Формування в учнів початкових класів навички свідомого читання у процесі використання інтерактивних технологій. *Педагогічна освіта: теорія і практика. Психологія. Педагогіка*. 2018. № 29. С. 46-52.

10. Турбар Т. В., Зубцова Ю. Є., Денисова К. В. Розвиток творчого мислення молодших школярів на уроках мовно-літературної освітньої галузі засобами ігрових методів навчання. *Педагогічні науки : теорія та практика*. № 4 (48), 2023, С. 21-28.

РОЗВИТОК ЯКОСТЕЙ ЧИТАННЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ У ПРОЦЕСІ РОБОТИ З ХУДОЖНІМ ТЕКСТОМ

Комарівська Надія, кандидатка філологічних наук, доцентка

Вінницький державний педагогічний університет

імені Михайла Коцюбинського (Україна)

Михайлюк Марина, здобувачка ступеня вищої освіти «магістр»